

кованість праву, пряма дія та безпосереднє застосування норм Конституції (статті 8 і 19 Конституції);

- визнання і гарантування основ громадянського суспільства, його саморозвитку, свободи його інститутів (статті 11, 13 та 14 Конституції);
- принцип, згідно з яким суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності, заборони цензури, свободи політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України (ст. 15 Конституції);
- принцип визнання української мови державною (ст. 10 Конституції), у якій проголошується: «Державною мовою в Україні є українська мова». Поряд з цим гарантується й вільний розвиток, використання і захист російської та інших мов національних меншин;
- принцип, згідно з яким норми міжнародного права, умови згоди на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, становлять частину національного законодавства (ст. 9 Конституції);
- визначення основних функцій держави: захисту суверенітету та територіальної цілісності України, забезпеченні економічної та інформаційної безпеки, забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноправності, оборона держави, здійснення зовнішньополітичної діяльності (статті 16, 17 та 18 Конституції);
- закріплення в якості державних символів України Державного Прапора України, Державного Герба України та Державного Гімну України (ст. 20 Конституції), та деякі інші.

Таким чином можна зробити висновок, що в Розділі I чинної Конституції України основні принципи конституційного ладу закріплені під не зовсім вдалою назвою — «Загальні засади». По суті це і є засади конституційного ладу як цільовий інститут генерального інституту «конституційний лад».

Науковий керівник: к. ю. н., завідувач кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого Т. М. Слїнько.

Ткаченко Євгеній Володимирович
 НЮУ імені Ярослава Мудрого,
 к. ю. н., доцент кафедри
 конституційного права України

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПОЛІТИЧНИХ ПОСАД

У науковій літературі існують різні підходи щодо класифікації посад в органах публічної влади: за змістом і характером діяльності: політичні, адміністративні, патронатні; за характером виконуваної роботи: цивільні та мілітаризовані; за наявністю державних повноважень: посадові особи та працівники обслуговування (технічний персонал); за способом вступу на посади: службовці, які обіймають посади на основі конкурсного відбору (кар'єрні службовці) і службовці, посади яких заміщуються шляхом виборів, призначення або за контрактом (позакар'єрні службовці); за наявністю владних повноважень: представники влади і посадові особи; за особливостями завдань, функцій і повноважень: політичні, судові, службові; за виконуваними функціями: керівники, спеціалісти, технічні виконавці.

На теперішній час аналіз законодавства України свідчить про поступову реалізацію положень Концепції адміністративної реформи в Україні від 22.07.1998 року, відповідно до якої державні посади поділяються залежно від змісту та характеру діяльності, способу обіймання посади та надання повноважень на три групи: (а) політичні; (б) адміністративні; (в) патронатні. Зокрема, Закон України «Про Кабінет Міністрів України» № 794-VII від 27.02.2014 року до політичних посад відносить посади членів Уряду України. Частиною 5 ст. 9 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» № 3166-VI від 17.03.2011 року до них також віднесено посади першого заступника міністра і заступника міністра (у разі їх введення).

Відповідно до положень Концепції адміністративної реформи в Україні особливості статусу посади «політичного діяча (політика)» виявляються у 3-х ключових ознаках: по-перше, в особливому порядку призначення на посаду; по-друге, в особливому порядку звільнення з посади; по-третє, в особливих рисах відповідальності, яка має ознаку публічної (тобто перед главою держави, парламентом, а також в певних формах — перед населенням) відповідальності за наслідки діяльності. Поряд з цим, в чинному законодавстві знайшла закріплення така ознака політичних посад як непоширення

на них трудового законодавство та законодавства України про державну службу (ч. 3 ст. 6 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», ч. 5 ст. 9 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади»).

Розглядаючи питання про юридичну характеристику політичної посади необхідно проаналізувати наведені вище ознаки політичної посади на прикладі членів уряду, які визнані політичними посадовцями на рівні закону.

1) *Особливий порядок зайняття посад державних політичних діячів*, який регламентується Конституцією. Так, відповідно до ст. 5 Конституції України Президент України і народні депутати України отримують владу безпосередньо від народу України шляхом обрання на визначений строк, а Прем'єр-міністр України, Міністр закордонних справ та Міністр оборони України призначаються на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України. Інші члени уряду призначаються парламентом за поданням Прем'єр-міністра України. Призначення голови та членів уряду Верховною Радою України є результатом політичної домовленості коаліції депутатських фракцій. Подання про призначення Верховною Радою України на посаду Прем'єр-міністра України Президент України вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України

Осіб, які займають державні політичні посади в правовому аспекті відрізняє від інших політиків те, що вони не лише є носіями певних політичних ідей та беруть участь у політичних процесах в державі як представники певних політичних сил, але й мають владні повноваження, яких вони набувають за особливими процедурами — внаслідок обрання чи призначення для реалізації політичної програми на відповідних державних політичних посадах.

2) *Особливий порядок звільнення з посади*. Відповідно до ст. 12 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» Кабінет Міністрів України складає повноваження перед новообраною Верховною Радою України. Заява про складення повноважень Кабінету Міністрів України

подається Прем'єр-міністром України чи особою, яка виконує його повноваження, та оголошується на першому пленарному засіданні новообраної Верховної Ради України.

У ст. 13 Закону визначаються підстави для відставки уряду:

- 1) прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України;
- 2) відставки Прем'єр-міністра України;
- 3) смерті Прем'єр-міністра України.

У ст. 18 Закону встановлюються такі підстави звільнення члена Кабінету Міністрів України. Член Кабінету Міністрів України (крім Прем'єр-міністра України) може бути звільнений з посади Верховною Радою України:

- шляхом прийняття відставки члена Кабінету Міністрів України за поданою ним заявою про відставку;
- за поданням Прем'єр-міністра України (стосовно Міністра закордонних справ України та Міністра оборони України таке подання вноситься за згодою Президента України);
- за поданням Президента України — Міністра закордонних справ України та Міністра оборони України;
- за власною ініціативою.

3) *Особливі риси юридичної та політичної відповідальності політичної за своєї наслідки діяльності*. Прикметною ознакою відповідальності осіб, які займають вищі політичні посади є те, що вони несуть як конституційно-правову, котра в силу специфіки предмета конституційного права має чітко виявлений політичний характер, так і суто політичну відповідальність.

Відповідальність політичних посадовців має відкритий публічний характер (усунення з посади; оголошення резолюції недовіри; відставка; необрання повторно на посаду як опосередковане «притягнення до відповідальності», процедура імпичменту тощо).

Для того, щоб зрозуміти особливості відповідальності «політичних діячів», розглянемо на прикладі відповідальності уряду яким чином співвідносяться категорії «конституційно-правова відповідальність», «політична відповідальність» та «парламентська відповідальність» з позиції відповідальності уряду перед законодавчим органом.

Підстави оголошення недовіри можуть бути найрізноманітнішими — це і економічна криза,

і скандал в урядовому середовищі, і суперечки всередині Кабінету. Тобто, в переважній своїй більшості вони мають політичний характер. Важливою в цьому зв'язку є історія інституту недовіри. Виникнення цього інституту в Англії пов'язують із розвитком парламентаризму та розділенням політичної і юридичної відповідальності уряду. У літературі зазначається, що підставою відставки кабінету з 1742 року визнається не скоєння злочину, а втрата політичної підтримки.

Сутність політичної відповідальності проявляється у «негативній оцінці політичного вчинку суб'єкта з боку певного класу, групи чи суспільства». Ретроспективний аспект політичної відповідальності полягає у створенні для порушників політичних норм несприятливих умов, унаслідок застосування санкцій. До використання термінології «політична відповідальність» вдалися і судді Конституційного Суду України: «...Відставка Кабінету Міністрів України може бути наслідком політичної відповідальності як результат прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України, яка не має ознак юридичної відповідальності. Для останньої характерним є порушення юридичних норм, без чого неможлива реалізація санкції правової норми» (Рішення КСУ № 8-рп/2002 від 07.05.2002 року (справа щодо підвідомчості актів про призначення або про звільнення посадових осіб)).

При цьому конституційно-правова відповідальність майже завжди має політичний характер, тоді як політична відповідальність не завжди може бути конституційно-правовою. Наприклад, відставка уряду в результаті неналежного виконання урядовцями своїх обов'язків як форма конституційно-правової відповідальності завжди має наслідки політичного характеру. Якщо ж уряд зміщується у зв'язку зі зміною розстановки сил у парламенті, то ніякого делікту конституційного характеру тут не виникає.

На думку Ю. Г. Барабаша, парламентська відповідальність — це закріплена на рівні Конституції відповідальність органу влади чи посадової особи (суб'єкта відповідальності), яка полягає у припиненні повноважень суб'єкта відповідальності за рішенням представницької владної інституції в разі втрати довіри до суб'єкта відповідальності. На думку вченого, ключовим у розумінні поняття парламентської відповідальності є «довіра». Це суто оціночне поняття, яке не можна описати конституційною термінологією та встановити чіткі озна-

ки на нормативному рівні. Та це й непотрібно. Головне — забезпечити механізм усунення від влади осіб, які втратили довіру. Загалом же система довірчої відповідальності має спрацьовувати комплексно в конституційному праві, тобто самі підстави та процедура відповідальності мають забезпечити можливість інституцій, задіяних у механізмі відповідальності, усунути від влади того суб'єкта, який втратив довіру.

На відміну від цього, конституційно-правова відповідальність настає лише в разі наявності в діях суб'єкта конституційного права такої підстави відповідальності, як конституційний делікт, що має характер правопорушення.

Таким чином, політичний характер діяльності осіб, які займають державні політичні посади, зводиться до того, що вони визначають державну політику у всіх сферах суспільного життя, розв'язують стратегічні проблеми економічного і соціального розвитку суспільства та відповідної сфери управління та ін. Водночас, важливо зазначити, що політичний характер статусу політичної посади не зводиться до факту обов'язкової належності осіб, які виконують ці посади, до певної політичної партії (критерій необов'язковий, хоч і цілком можливий). Тобто, на відміну від адміністративних посад, до осіб, які виконують політичні посади не ставиться вимога щодо політичної нейтральності при виконанні своїх посадових обов'язків.

Ткаченко Юрій Володимирович
НЮУ імені Ярослава Мудрого
 к. ю. н., доцент кафедри
 конституційного права України

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Україна зараз знаходиться на стадії формування важливих, основоположних цінностей та структур громадянського суспільства. Цей процес є надзвичайно складний і відповідаль-